

УДК 347.4:347.12

Ярослав ЮДІН

аспірант кафедри конституційного та адміністративного права, Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна, 69600

ORCID: 0009-0009-1396-9535

DOI: 10.32782/LST/2024-4-12

Бібліографічний опис статті: Юдін, Я. (2024). Щодо встановлення змісту та сутності поняття «адміністративна відповідальність». *Law. State. Technology*, 4, 64–68, doi: 10.32782/LST/2024-4-12

**ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ
«АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ»**

Метою наукової статті визначено встановлення сутності та змісту адміністративної відповідальності як правової категорії. Автором обґрунтовано висновок, що сутність адміністративної відповідальності полягає у встановленні відповідно до нормативних процедур та порядку підстав для застосування обмежень майнового, морального та особистісного характеру до особи правопорушника, що є відображенням реакції держави на прояви протиправної діяльності суб'єкта суспільних відносин. Визначено як зміст адміністративної відповідальності є коло суспільних відносин, де відбувається відображення суспільної реальності, що засвідчує наявність в діянні особи ознак протиправності та шкідливості, що вимагає реагування владних суб'єктів. Встановлено, що під категорією «адміністративна відповідальність» має розумітися нормативно визначена процедура реагування держави на прояви протиправного шкідливого діяння (адміністративного правопорушення), ініціювання якої пов'язується із моментом його вчинення, задля досягнення цілей формування належного рівня правової свідомості, активності, загальної та спеціальної превенції. Встановлено, що для адміністративної відповідальності є характерним широта її застосування як регулятора суспільних правовідносин, що виникають в сфері взаємодії людини та держави, органу публічного управління та соціуму. Обґрунтовано, що застосування заходів адміністративної відповідальності призводить до створення негативних наслідків для особи, що порушила право; при цьому їх застосування залежить від ефективності діяльності та функціонування карального апарату держави. Визначено, що застосування заходів та засобів адміністративної відповідальності визначається його наявним публічно-правовим характером, що функціонально спрямовується на формування позитивного рівня правової свідомості особи, на забезпечення стану панування поваги як принципів соціального співжиття та буття.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, нормативно-правове регулювання, публічно-управлінські відносини, публічна адміністрація, правовідносини, вирішення правових спорів, захист прав, суб'єктивні права, інтерес.

Yaroslav YUDIN

Postgraduate Student at the Department of Constitutional and Administrative Law, Zaporizhzhia National University, 66, Zhukovsky Str., Zaporizhzhia, Ukraine, 69600

ORCID: 0009-0009-1396-9535

DOI: 10.32782/LST/2024-4-12

To cite this article: Yudin, Ya. (2024). Shchodo vstanovlennia zmistu ta sutnosti poniattia "administrativna vidpovidalnist" [Concerning the determination of the content and essence of the concept of "administrative responsibility"]. *Law. State. Technology*, 4, 64–68, doi: 10.32782/LST/2024-4-12

**CONCERNING THE DETERMINATION OF THE CONTENT AND ESSENCE
OF THE CONCEPT OF "ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY"**

The purpose of the scientific article is to establish the essence and content of administrative responsibility as a legal category. The author justified the conclusion that the validity of administrative responsibility consists in establishing, in accordance with regulatory procedures and procedures, the grounds for applying restrictions of a property, moral and personal nature to the person of the offender, which is a reflection of the state's reaction to the manifestations of illegal activity of the subject of public relations. The content of administrative responsibility is defined as the circle of social relations, where the social reality is reflected, which proves the presence of signs of illegality and harmfulness in a person's actions, which requires the response of the authorities. It was established

that the category “administrative responsibility” should be understood as a normatively defined procedure of the state’s response to manifestations of an illegal harmful act (administrative offense), the initiation of which is connected with the moment of its commission, in order to achieve the goals of forming an appropriate level of legal awareness, activity, general and special prevention. It has been established that administrative responsibility is characterized by the breadth of its application as a regulator of social legal relations that arise in the sphere of interaction between a person and the state, a public administration body, and society. It is justified that the application of measures of administrative responsibility leads to the creation of negative consequences for the person who violated the right; at the same time, their application depends on the effectiveness of the activity and functioning of the state’s penal apparatus. It was determined that the application of measures and means of administrative responsibility is determined by its existing public-legal character, which is functionally directed to the formation of a positive level of legal consciousness of the person, to ensure the state of the rule of respect as the principles of social coexistence and being.

Key words: *administrative responsibility, legal regulation, public-management relations, public administration, legal relations, resolution of legal disputes, protection of rights, subjective rights, interest.*

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни парадигми адміністративного права та процесу в Україні особливо позначилось на перегляді підходів до встановлення змісту взаємодії людини та держави, що характеризуються переходом від концепції «державоцентризму» до сервісного обслуговування населення (Авер’янов, 2006: с. 11–12).

В цьому сенсі питання застосування заходів адміністративної відповідальності є особливо актуальним, адже є засобом впливу на забезпечення ефективності функціонування органів публічного управління та організації здійснення функцій держави та місцевого самоврядування.

При цьому головним нормативно-правовим актом, що встановлює підстави адміністративної відповідальності, є Кодекс України про адміністративні правопорушення (надалі – КУпАП), що був ухвалений ще за радянських часів (Кодекс України про адміністративні правопорушення, 1984). Крім того, в межах КУпАП питання функціонального спрямування застосування адміністративної відповідальності встановлюється лише у статті 23, де закріплено мету адміністративного стягнення. Так, чинним адміністративно-деліктним законодавством України визначається, що застосування адміністративного стягнення переслідує мету, що полягає у забезпечення виховання особи правопорушника, змістом якого є пріоритет дотримання прав та свобод людини, та профілактика вчинення правопорушень нею та іншими суб’єктами у майбутньому.

Таким чином, законодавцем адміністративна відповідальність визначається через застосування таких категорій, як адміністративний делікт (правопорушення) та адміністративне стягнення (адміністративно-правова санкція).

Однак при цьому застосування адміністративної відповідальності відбувається в умовах нормативної невизначеності такої категорії, що призводить до неоднозначності її трактування та тлумачення (Поштаренко, 2020).

Саме тому питання встановлення сутності адміністративної відповідальності не втрачає своєї актуальності як з точки зору здійснення теоретичного дослідження, так і задля вдосконалення практики його застосування.

Стан наукової розробки проблеми. Теоретичних підґрунтям реалізації адміністративної відповідальності та встановлення її сутності в межах даної публікації слугують наукові розробки таких вчених, як В. М. Гаращук, П. М. Рабіновича, І. Б. Коліушко, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук’янець, Ю. О. Легеза та багато інших.

Вивчення змісту адміністративної відповідальності має виходити із встановлення її концептуальних ознак, що визначають її місце в системі гарантування прав і свобод особи. Безумовно встановлення змісту адміністративної відповідальності як галузевої категорії є неможливим поза визначення її загальноправового змісту.

Метою наукової статті є встановлення сутності та змісту адміністративної відповідальності як правової категорії.

Виклад основного матеріалу. Загально-визнаним є розуміння юридичної відповідальності як форми забезпечення запобігання просявам порушень прав і свобод особи, є базисом для гарантування панування правопорядку та законності, а отже є тим необхідним інструментом, що здатен забезпечити виконання покладених на державу функцій, що мають спрямовуватися на визнання (Легеза, 2017).

З точки зору теоретико-правових досліджень юридична відповідальність поділяється на перспективну (позитивну) юридичну відповідальність, що полягає у забезпеченні проявів таких діянь особи, що визначаються як правомірні та соціально цінні; та ретроспективну (негативну), що має розглядатися через тлумачення через реагування держави на прояви таких діянь особи, що визначаються як протиправні та призводять до настання суспільно шкідливих наслідків (Іванова, 2012: с. 24).

Таким чином, зміст юридичної відповідальності розглядається через дуалізм категорій його розуміння, де важливе значення відводиться не лише державі та її каральному механізму, але і носію права, від дій, бездіяльності чи рішень якої залежить забезпечення панування правопорядку.

Саме у такий спосіб доводиться зв'язок між юридичною відповідальністю та соціальною відповідальністю. Таке розуміння змісту юридичної відповідальності, що відбувається через дотримання особою норм та стандартів, встановлених на нормативно-правовому рівні, формує сприйняття відповідальності як певної соціально корисної звички, від впровадження якої залежить рівень задоволення прав і свобод людини. У разі несформованості звички, недотримання соціальних та нормативних обов'язків постає питання про необхідність застосування зовнішніх важелів впливу на особу, яким є правоохоронний та судовий апарат держави.

Триваючими є дискусії щодо визначення пріоритетності таких двох видів юридичної відповідальності – ретроспективної та перспективної. У наукових працях І. А. Мацелюх обґрунтовується, що пріоритетом розуміння юридичної відповідальності є покладення на суб'єкта вимоги діяти правомірно, що має забезпечуватися встановленням можливостей впливу держави у разі невідповідності результатів діяльності особи нормативним вимогам що зміст правової відповідальності – обов'язок особи усвідомлено, відповідально (Мацелюх, 2017: с. 247).

Цікавим є підхід до розуміння юридичної відповідальності як певної статичної категорії, що розуміється як певна об'єктивна дійсність суспільного життя. Динаміка відносин юридичної відповідальності відбувається з моменту вчинення правопорушення, і у такий спосіб абсолютні правовідносини трансформуються у відносні правовідносини (Каленіченко, 2017).

При цьому встановлення сутності будь-якого явища становить головну онтологічну цінність будь-якої галузі знань, в тому числі знань із адміністративно-правового регулювання суспільних відносин (Рабінович, 2011).

Зміст на відміну від сутності явища конкретизує будь-яке явище, і таким чином його конкретизує (Серебро, 2018: с. 103–106).

Доктринальне визначення категорії юридичної відповідальності здійснене у ряді досліджень. Зокрема, у монографії В. К. Колпакова зазначається на тісному «генетичному» зв'язку адміністративної відповідальності із кримінальною відповідальністю, на їх спільному походженні (Колпаков, 2008).

Для адміністративної відповідальності є характерним широта її застосування як регулятора суспільних правовідносин, що виникають в сфері взаємодії людини та держави, органу публічного управління та соціуму. Застосування заходів адміністративної відповідальності призводить до створення негативних наслідків для особи, що порушила право; при цьому їх застосування залежить від ефективності діяльності та функціонування карального апарату держави.

Відтак застосування заходів та засобів адміністративної відповідальності визначається його наявним публічно-правовим характером, що функціонально спрямовується на формування позитивного рівня правової свідомості особи, на забезпечення стану панування поваги як принципів соціального співжиття та буття. Застосування заходів та засобів адміністративної відповідальності пов'язується із більш доступною, простою процедурою, відмінною від процедури кримінального провадження у справі про правопорушення. При цьому для адміністративної відповідальності є характерним її пріоритетне застосування поза межами судового провадження, що знову ж таки свідчить про її більш широке розповсюдження та визнання у різних сферах суспільного життя як доволі ефективного інструменту впливу на особу-правопорушника.

У дисертації Д. М. Лук'янца обґрунтовується висновок, що розуміння адміністративної відповідальності має виходити із встановлення сутності відносин, пов'язаних із взаємодією органів державної та муніципальної влади з одного боку, та суспільством в цілому в особі його юридичних та фізичних осіб, що є його членами, де змістом яких виступає здійснення оцінки діяльності таких учасників суспільних правовідносин, що результативно у разі обґрунтованості вимагає застосування адміністративних стягнень (Лук'янець, 2001: с. 26–34).

О. Поштаренко обґрунтовує, що адміністративна відповідальність існує не лише, як суб'єктивна реакція на прояви протиправної діяльності особи, але і як об'єктивна реальність, що втілюється у відповідних нормативно-правових актах, де встановлюється підстави її застосування. При цьому вбачається спірним висновок О. Поштаренко, яка заперечуючи розуміння адміністративної відповідальності як певного суб'єктивного обов'язку, обґрунтовує її здатність засобів повною мірою компенсувати заподіяні суспільним відносинам негативні наслідки (Поштаренко, 2020: с. 176). Адже така функціональна реалізація не є характерною

для інституту адміністративної відповідальності, і визначає зміст майнової (або цивільно-правової) відповідальності. Саме застосування такого засобу інституту цивільно-правової відповідальності, як відшкодування шкоди, здатне забезпечити компенсаторну функцію правового регулювання суспільних правовідносин.

Тоді як, заходи та засоби адміністративної відповідальності, як справедливо зазначає В. К. Колпаков, застосовуються в межах визначеної нормативної мети і передусім переслідують мету впливу на особу правопорушника задля формування у нього, а також у інших осіб, але не переслідує мету компенсаторного впливу на досліджувані правовідносини (Колпаков, 2008; Адміністративне право, 2016).

Цікавий підхід до розуміння змісту адміністративної відповідальності, обґрунтовується у наукових розробках Т. О. Коломоєць. Так, вченою вважається, що застосування заходів адміністративної відповідальності реалізується перед владним суб'єктом, що є формою реагування держави на протиправне діяння (Коломоєць, 2011). Важливим з точки зору розуміння практики правозастосування є класифікація засобів адміністративної відповідальності, здійснена у дослідженні В. В. Гаращука, де вченим

виокремлюються такі види адміністративних стягнень, як стягнення «майнового, морального, особистісного характеру» (Гаращук, 2017).

Висновки. Таким чином, обґрунтованим є висновок, що сутність адміністративної відповідальності полягає у встановленні відповідно до нормативних процедур та порядку підстав для застосування обмежень майнового, морального та особистісного характеру до особи правопорушника, що є відображенням реакції держави на прояви протиправної діяльності суб'єкта суспільних відносин.

Тоді як змістом адміністративної відповідальності є коло суспільних відносин, де відбувається відображення суспільної реальності, що засвідчує наявність в діянні особи ознак протиправності та шкідливості, що вимагає реагування владних суб'єктів.

Таким чином, під категорією «адміністративна відповідальність» має розумітися нормативно визначена процедура реагування держави на прояви протиправного шкідливого діяння (адміністративного правопорушення), ініціювання якої пов'язується із моментом його вчинення, задля досягнення цілей формування належного рівня правової свідомості, активності, загальної та спеціальної превенції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авер'янов В. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. *Право України*. 2006. № 5. С. 11–17.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Поштаренко О. Поняття, сутність та зміст адміністративної відповідальності в умовах нової парадигми адміністративного права. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 3. С. 174–179.
4. Легеза Ю. О. Дозвільно-ліцензійне провадження у сфері використання природних ресурсів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. Вип. 25. С. 35–40.
5. Іванова О. І. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3 (25). С. 26–21.
6. Мацелюх І. А. Співвідношення понять соціальної, юридичної та правової відповідальності в науковому дискурсі. *Публічне право*. 2017. № 1 (25). С. 243–249.
7. Каленіченко Л. І. Юридична відповідальність як динамічне правове явище. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2017. № 3. С. 67–71. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_3_13.pdf
8. Рабінович П. М. Виявлення соціальної сутності правових і державних явищ – головне завдання юридичної науки. *Юридична наука*. 2011. № 1 (1). С. 7–13.
9. Serebro Mykhailo. Problems of extrapolation of general philosophical categories “essence” and “content” to the theory of state. *Evropský politický a pr vn diskurz*. 2018, V. 5, Iss. 2. P. 102–109.
10. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
11. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : монографія. Київ: Інститут держави і права ім. Корецького НАН України, 2001. 220 с.
12. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
13. Адміністративна відповідальність: курс лекцій / за ред. О. В. Кузьменко. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 568 с.

14. Коломоєць Т. О. Адміністративна відповідальність: навчальний посібник / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Київ: Істина, 2011. 184 с.

15. Гарашук В. В. Адміністративна відповідальність: поняття, сутність та значення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2017. № 2 (34). С. 98–103.

REFERENCES:

1. Averianov, V. (2006). Nova doktryna ukraïnskoho administratyvnoho prava: kontseptualni pozytsii [New doctrine of Ukrainian administrative law: conceptual positions]. *Pravo Ukrainy*. № 5. S. 11–17 [in Ukrainian].

2. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses]: Zakon Ukrainy vid 7 hrudnia 1984 r. Retrieved from: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10) [in Ukrainian].

3. Poshtarenko, O. (2020). Poniattia, sutnist ta zmist administratyvnoi vidpovidalnosti v umovakh novoi paradyhmy administratyvnoho prava [Concept, essence and content of administrative responsibility in the conditions of the new paradigm of administrative law]. *Pidpriumstvo, hospodarstvo i pravo*. № 3. S. 174–179. [in Ukrainian].

4. Leheza, Yu. O. (2017). Dozvilno-litsenziine provadzhennia u sferi vykorystannia pryrodnykh resursiv [Permissive and licensing proceedings in the sphere of use of natural resources]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia "Iurisprudentsiia"*. Vyp. 25. S. 35–40. [in Ukrainian].

5. Ivanova, O. I. (2012). Yurydychna vidpovidalnist yak riznovyd sotsialnoi vidpovidalnosti [Legal responsibility as a type of social responsibility.]. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. № 3 (25). S. 26–21. [in Ukrainian].

6. Matseliukh, I. A. (2017). Spivvidnoshennia poniat sotsialnoi, yurydychnoi ta pravovoi vidpovidalnosti v naukovomu diskursi [Correlation of concepts of social, legal and legal responsibility in scientific discourse]. *Publichne pravo*. № 1 (25). S. 243–249. [in Ukrainian].

7. Kalienichenko, L. I. (2017). Yurydychna vidpovidalnist yak dynamichne pravove yavyshe [Legal responsibility as a dynamic legal phenomenon]. *Forum prava: elektron. nauk. fakhove vyd.* № 3. S. 67–71. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2017_3_13.pdf [in Ukrainian].

8. Rabinovych, P. M. (2011). Vyavlennia sotsialnoi sutnosti pravovykh i derzhavnykh yavyshech – holovne zavdannia yurydychnoi nauky [Identifying the social essence of legal and state phenomena is the main task of legal science]. *Yurydychna nauka*. № 1 (1). S. 7–13. [in Ukrainian].

9. Serebro Mykhailo, (2018). Problems of extrapolation of general philosophical categories “essence” and “content” to the theory of state [Problems of extrapolation of general philosophical categories “essence” and “content” to the theory of state]. *Evropský politický a pr vn diskurz*. V. 5, Iss. 2. R. 102–109.

10. Kolpakov, V. K. (2008). Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative liability (administrative tort law): navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter. 256 s. [in Ukrainian].

11. Lukianets, D. M. (2001). Instytut administratyvnoi vidpovidalnosti: problemy rozvytku: monohrafiia. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. Koretskoho NAN Ukrainy. 220 s. [in Ukrainian].

12. Kolpakov, V. K. (2008). Administratyvna vidpovidalnist (administratyvno-deliktne pravo) [Administrative responsibility (administrative-delict law): navchalnyi posibnyk. Kyiv: Yurinkom Inter. 256 s. [in Ukrainian].

13. Administratyvna vidpovidalnist [Administrative responsibility: a course of lectures]: kurs lektsii / za red. O. V. Kuzmenko. Kyiv: Yurinkom Inter. 568 s. [in Ukrainian].

14. Kolomoiets, T. O. (2011). Administratyvna vidpovidalnist [Administrative responsibility]: navchalnyi posibnyk / za zah. red. T. O. Kolomoiets. Kyiv: Istyna. 184 s. [in Ukrainian].

15. Harashchuk, V. V. (2017). Administratyvna vidpovidalnist: poniattia, sutnist ta znachennia [Administrative responsibility: concept, essence and meaning]. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*. № 2(34). S. 98–103. [in Ukrainian].